

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA KITOBXONLIKNI SHAKLLANTIRISH YO'LLARI

Islomova Shahlo Madat qizi

*Navoiy davlat pedagogika instituti Ta'lim va tarbiya nazaryasi va metodikasi
(maktabgacha ta'lim) mutaxassisligi 2-bosqich magistranti*

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda kitobxonlikni shakllantirish yo'llari hamda ahamiyati yoritib berilgan.

Kalit so'z: O'qishga qiziqish, kitob o'qish, kitobxonlikni rivojlantirish, kitob tanlash tamoyillari, o'qish muhiti

Аннотация: В данной статье рассказывается о способах и значении чтения у детей дошкольного возраста..

Ключевое слово: Интерес к чтению, чтение книг, развитие навыков чтения, принципы отбора книг, среда чтения.

Annotation: This article describes the ways and importance of reading in preschool children.

Key word: Interest in reading, reading books, developing reading skills, principles of book selection, reading environment.

Erta voyaga yetgan bolalarning umumiy xususiyatlaridan biri ular kitob o'qishni yaxshi ko'rishlaridir. Amerikalik psixolog Ti Meng daholarning genetikasi bo'yicha o'tkazilgan tadqiqot natijalarida, iqtidorli o'g'il bolalarni 44 foizi, iqtidorli qizlarni 46 foizi 5 yoshdan oldin kitob o'qishni boshlashi ta'kidlagan. Erta yoshdan kitob o'qish bolalarning bilimni oshiradi, dunyoqarashini kengaytiradi, kuzatish, tasavvur qilish, fikrlash va fikrini erkin ifodalash qobiliyatlarini rivojlantirish, takomillashtirishga yordam beradi, bolalarning hissiy va ijtimoiy rivojlanishiga yordam beradi.

Oddiy qilib aytganda, bolalarning o'qishga bo'lgan qiziqishi deganda bolalarning adabiyotga bo'lgan qiziqishi va kitob o'qish faoliyati tushuniladi. Bu adabiyotning mazmuni va ahamiyatini faol o'rganishga, o'qish faoliyati bilan shug'ullanishga bo'lgan faol psixologik moyillikdir. Bu psixologik moyillik adabiyotga va kitobxonlik faoliyatiga alohida mehr-muhabbatda, o'qishga ijobiy munosabatda namoyon bo'ladi.

Olimlarning fikricha, kitobxonlik tug'ma iste'dod emas, balki tarbiya vositasida kamol topadigan fazilatdir.

Oilalarda va maktabgacha ta'lim tashkilotlarida kitobxonlikka yo'naltirish ishlarini olib borishda, birinchi navbatda bolalarda kitobxonlikka qiziqishni tarbiyalashga e'tibor berish kerak. Agar biz bolalar psixologiyasining xususiyatlariga, o'qishni shakllanish va rivojlanish qonuniyatlariga ko'ra turli xil usullarni qabul qilsak, ongli ravishda o'qishga qiziqishni tarbiyalashimiz va rag'batlantirishimiz mumkin.

Maktabgacha yoshdagi bolalar irodasi nisbatan zaif va o'z-o'zini nazorat qilish qobiliyatiga ega emas, shuning uchun o'qishga qiziqishni rivojlantirish yanada muhimroqdir. Maktabgacha yoshdagi bolalar - bu bolalarning psixologik rivojlanishi jarayonida eng muhim davr hisoblanadi. Pedagog Makarenko ta'limning poydevori asosan besh yoshga to'lgunga qadar qo'yiladi, bu butun ta'lim jarayonining 90% ni tashkil qiladi, degan edi. Tanqidiy davr deb ataladigan bu davr bolalarning ma'lum bir bilim yoki xatti-harakatlarga juda sezgir bo'lgan, o'rganish oson bo'lgan muhim davrdir. Agar bu davr o'tkazib yuborilsa, bilim olishga o'rganish qiyin bo'ladi va hatto keyingi faoliyat jarayonlariga ta'sir qiladi. Bolalar bu davrni oila davrasida yoki maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ma'lum maqsadga qaratilgan tarbiyaga va bilim olishga yo'naltirilsa maqsadga muvofiq bo'ladi. Ayniqsa, oila davrasida, ota-onalar o'qish paytida farzandlarini quchoqlab, ularga muloyimlik bilan ertak aytib berishlari mumkin. Bolalar ota-onalari bag'rida, o'qishning iliq muhitida kattalar mehrini his qiladilar va xavfsizlik tuyg'usiga ega bo'ladilar. Bolalar uchun kitoblar ota-onalari bilan hissiy aloqani o'rnatish, ularga hissiy zavq va hissiy qoniqish olishga yordam berish, shuningdek, ota-onalari bilan yaqin munosabatlarni o'rnatish vositasidir.

Bolaning o'qish qobiliyatini cheklash bolaning intellektual rivojlanishini cheklashdir. 3-7 yoshli bolalar uchun kitobxonlik orqali kognitiv rivojlanish va ma'naviy o'sishga erishish mumkin. Bolalarning tasavvuri, ijodkorligi, idrok va mulohaza yuritish, mantiqiy fikrlash, tilni ifodalash rivojlanadi. Ijtimoiy muloqot qobiliyatlari, o'rganish, xotira va boshqalar kabi qobiliyatlar subyektiv ta'limni amalga oshirish uchun atrof-muhit ta'siri orqali amalga oshirilishi, takomillashtirilishi kerak.

Kitob o'qishga bo'lgan qiziqishni tarbiyalashni kitob tanlashdan boshlash kerak. Kitob tanlash uchun ba'zi tamoyillarga amal qilish lozim:

1. *Bolalar uchun kitob tanlash tamoyili.* Hozirda ko'pchilik ota-onalar kitob tanlashda kitob tanlash tamoyilini buzmoqda. Umuman olganda, bolalarga tegishli kitoblar, asosan, ota-onalarning shaxsiy fikriga asoslanib tanlanmoqda, shu o'rinda ota-onalar farzandining ehtiyojlari inobatga olishlari lozim. Xo'sh, ota-onalar o'z farzandlarining ehtiyojlarini qanday hisobga olishlari kerak? Kitoblarni bolalarning qiziqishlari, jismoniy va psixologik xususiyatlarini inobatga olib tanlash kerak.

Shuningdek, vizual, intuitiv va hikoya qiluvchi kitoblarni tanlashga e'tibor qaratishi lozim. Tasviriylik deb ataladigan narsa, kitobdagi mazmun bolalarga tanish bo'lishi kerak, sababi bolalar o'zlarini kitob bilan do'stona munosabatda his qilishlari, ichki ehtiyojlari va his-tuyg'ularini qondirishlari mumkin. Sezgi deb ataladigan narsa boy ranglar, yorqin ranglar va kuchli kontrastli kitoblarni tanlashni anglatadi, chunki bolalar yorqin rangdagi kitoblarning rasmlariga juda qiziqishadi.

Bolalar uchun mo'ljallangan kitoblar ixcham til va kitob qahramonlarining kuchli harakati xususiyatlariga ega bo'lishi kerak. Kitobdagi syujet tilga ortiqcha tayanishdan

ko'ra, asosan tasvirga o'xshash harakatlarni aks ettirishga tayanishi kerak. Bu narsa bolalarga kitob mazmunini tushunish imkonini beradi.

2. *O'qish muhitini yaratish.* Bolani kitob o'qishga mehr qo'yish uchun avvalo kitob o'qishdan oldin uni o'qish muhitiga mehr qo'yishga imkon berish kerak. Ota-onalar birinchi navbatda o'qishni yaxshi ko'rishlari va farzandlariga o'qishga bo'lgan ishtiyoqni yuqtirishlari kerak. Agar ota-onalar o'zlari kitob o'qimay, bo'sh vaqtlarini televizor qarshisida yoki qo'lda telefon bilan o'tkazsalar, lekin farzandlaridan kitob o'qishni, sevishlarini talab qilsalar, bunday holda bolalarda o'qishga qiziqishni rivojlantirish qiyin.

Barkamol o'qish muhitini yarating. Ota-onalar o'z farzandlari uchun qiziqarli, va qulay kitob o'qish muhitini yaratish uchun qo'lidan kelganicha harakat qilishlari kerak, masalan, kitoblar qo'li yetadigan joyda va oson kirish mumkin bo'lgan joyda joylashtirilishi kerak. O'qiyotganda, bolaga qulay holatda bo'lsin: ota-onalar uyda bolalar kitob o'qishi uchun joy ajratishlari mumkin. Aqlli kichkina kitob javoni, chiroyli gilam va qulay divan. Bu holda bolalar ko'proq kitob o'qishni yaxshi ko'radi.

3. *Ko'pincha bolalarni kitob do'konlari va bolalar kutubxonalariga olib boring.* Ota-onalar farzandlarini bayram kunlari kitob do'konlari va bolalar kutubxonalariga olib borishlari mumkin. Bolalar kutubxonasiga borish kitobxonlik madaniyatini his qilish va bolalarni kitobxonlik dunyosiga jalb qilish, shu orqali ularda kitob o'qishga bo'lgan qiziqishni uyg'otish uchun birinchi qadamdir. Bolalar kutubxonasi bolalar uchun qulay, qiziqarli va boy kitobxonlik muhitini yaratish, ularni kitobsevar bo'lishga yetaklovchi eng muhim ijtimoiy manbadir. Biroq, iliq vaziyatni tashkil etuvchi narsa, shunchaki, joy va kitob emas, bolalarni «kitoblar bilan muloqot» ni o'rganishga yo'naltirishning kalitidir.

4. *Ota-onalar va bolalar birgalikda o'qishni kuchaytirish.* Bolalarning o'qishi bilimlarni o'zlashtirish jarayoni emas, balki ularning ota-onalari bilan o'ynaladigan o'yin jarayonidir. O'qish paytida bolaning birinchi ehtiyoji (ota-ona mehri) qondirilmasa, bola nuqtai nazaridan bu o'qish ma'nosiz va muvaffaqiyatsiz o'yin hisoblanadi. Ota-onalar farzandlariga shunchaki kitob tashlamasliklari, balki ular bilan kitob o'qishlari kerak. Bolalarga kitob o'qiyotganda ota-onalar tilning yumshoq, zerikarli, hech qanday hissiy bo'yoqsiz bo'lmasligiga e'tibor berishlari kerak, bunday nutq esa bolalarning ertak va she'r tinglashga qiziqishini yo'qotadi. Shuning uchun, ota-onalar to'la hissiyot bilan ovoz chiqarib o'qishlari, nutq tezligini sekinlashtirishlari, hikoyadagi turli qahramonlarning ohangiga taqlid qilishga harakat qilishlari va bolalar bilan muomala qilishda bema'nilik qilmasliklari yaxshiroqdir. Bu bolalarning o'qishga bo'lgan qiziqishini sezilarli darajada oshiradi. Agar siz haqiqatan ham ota-ona va bola birgalikda o'qish effektini oshirishni istasangiz, ba'zi jihatlarda qattiq ishlashingiz kerak. Masalan, bolangiz uchun o'qish uchun maxsus vaqt ajrating (kechki ovqatdan keyin 20 daqiqa) va unga rioya qiling. Yana bir misol, ota-ona va bola birgalikda kitob

o‘qishda ko‘proq ona-bola birgalikda kitob o‘qish, onaning kitob o‘qishga bo‘lgan qiziqishi ko‘pincha bolaning kitob o‘qishga bo‘lgan qiziqishiga ta’sir qiladi.

5. *Bolalarga har doim «bajarilish tuyg‘usi» ni his qilishlariga imkon bering.* «Muvaffaqiyat tuyg‘usi» har doim bolalar uchun eng katta yordamdir. Bolalarni har doim o‘qishga qiziqtirish uchun ota-onalar ko‘pincha bolalarga muvaffaqiyatga erishishning ba’zi usullarini taqdim etishlari kerak. Masalan, ota-onalar dastlab hikoyani bir necha personajlarga bo‘lib, hikoya qilib bo‘lgach, farzandlari bilan personajlar dialogiga kirishib, oilada “kichik drama” ko‘rsatadilar. Bu nafaqat bolaning qiziqishini oshiradi, balki ota-onalar va bolalar o‘rtasidagi munosabatlarni chuqurlashtiradi. Yana bir misol uchun, bolalarga o‘zlari yaxshi bilgan va qiziqqan hikoya yoki ertakni aytib berishga yo‘naltiring. Tushuntirish jarayonida bolalar nafaqat o‘z taassurotlarini chuqurlashtiradi, balki bolalarning maqtov va havaslaridan qoniqish hosil qiladi, o‘qish quvonchini his qiladi va shu orqali bolalarning o‘qishga qiziqishini yanada uyg‘otadi.

Biz bolalarni kitob o‘qishga taklif qilamiz, chunki o‘qish - bu quvonch. Farzandizgizda kitobga qiziqish uyg‘otish orqali siz farzandingiz hayotini yanada boyitishingiz, yana bir go‘zal va rang-barang olamni kashf qilishingiz mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Asqarova Dilorom Qurbonovna. “Bolalarni maktab ta’limiga tayyorlash metodikasi”. “O‘quv qo‘llanma” 2020
2. B.I.G’aniyeva Axborotlashgan jamiyatda o‘qish va madaniyatni shakllantirish masalalari. Elektron kutubxona tarmoqlarida ilmiy-ta’limiy axborotlar yaratish va ulardan foydalanish texnologiyalari. T.: 2017.-66 b.
3. Hasanboyeva O.U. va boshqalar. Maktabgacha ta’lim pedagogikasi. T.: Ilm,ziyo,2006
4. Jahongirov G’. “O‘zbek bolalar folklori”. “O‘qituvchi” 1975
5. M.G.Davletshin., Sh.Do‘stmuxamedova, M.Mavlonov, S.To‘ychiyev. —Yoshdavlari va pedagogi psixologiyal. O‘quv qo‘llanma. T., 2004-y.
6. N.M.Kayumova “Maktabgacha pedagogika”. “TDPU” nashriyoti, T.: 2013
7. Oisha Kuchkarova “Maktabgacha yoshdagi bolalarni kitob o‘qishga qiziqtirishda psixologiyaning o‘rni” *"Oriental Art and Culture" jurnali 2022*
8. <http://blog.chinaunix.net/uid-23537920-id-2417934.html>
9. https://www.researchgate.net/publication/315639335_Imitation_and_Modelig